

YUBİLEYLƏR

Yazan və oxunan Tehran Mustafayev

İsa Həbibbəyli

Akademik, AMEA-nın I vitse-prezidenti,
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat Institutunun direktoru.
Azərbaycan.

E-mail: isa.habibbeyli@science.az
<https://orcid.org/0000-0002-9793-1949>

Azərbaycan oxucusu Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Tehran Mustafayevi – Tehran Əlişanoğlunu müasir Azərbaycan tənqidinin görkəmli nümayəndəsi kimi qəbul edir. Tehran Əlişanoğlu ədəbi tənqidlə ardıcıl məşğul olan və ədəbiyyatşünaslıq elminin bu istiqamətini elmi cəhətdən tədqiq edib araşdıran fəal və zəhmətkeş elm adamıdır. Ədəbiyyatşünaslıq meydanına qədəm qoyduğu tələblik illərindən bizim günlərə qədər Tehran Əlişanoğlu dayanmadan, gəriyə baxmadan ədəbi tənqid sahəsində fəaliyyətini uğurla davam etdirməkdədir. Tehranın tənqidçilik fəaliyyəti üçün ən səciyyəvi cəhətlər ədəbi prosesi ardıcıl olaraq izləməsi, ədəbiyyatda müasirlik anlayışına həyat və sənət baxımından vəhdətdə baxması, bədii əsəri təhlil edərkən mətndən qənaətlər çıxarmağı bacarması ilə əlaqədardır. Buna görədir ki, Tehran Mustafayevin haqqında söz açdığı yazıçı, yaxud bədii əsər oxucuya bütün əsas cəhətləri, uğurları və kəsirləri ilə bir yerdə obyektiv elmi mövqedən təqdim olunur. Geniş ictimaiyyət, oxucular onun təqdimatında yazıçını və ya bədii əsəri ədəbi prosesin ümumi axarında, bədii yaradıcılıq axtarışlarının ümumi mənzərəsində görə bilir. Tehran yazıçıya, bədii əsərə, ədəbiyyat faktına fərdi, lokal şəkildə yox, inkişafda olan həyat və sənətlə birlikdə, vəhdətdə elmi qiymət verir. Bu isə tənqidçidən geniş elmi dünyagörüş və yüksək professionallığın üzvü sintezini nümayiş etdirir. Bu mənada onun ədəbi-tənqidi əsərləri ədəbiyyat və zaman haqqında monoloq kimi səslənir. Lakin Tehran Əlişanoğlu ədəbiyyatdan zamanı sadəcə əks etdirən faktdan daha çox, onun irəliyə doğru inkişaf templərini mənalandırmağı bacaran milli ədəbi sərvət kimi söz açır. Bu mənada onun ədəbi-tənqidi əsərləri ədəbiyyatın da, cəmiyyətin də dialektikasının güzgüsü, yaxud barometri funksiyasını yerinə yetirir.

Bununla belə, Tehran Əlişanoğlunun ədəbi prosesin ümumi axarında, zamanla üzvü əlaqədə təqdim etdiyi ədəbiyyat həm də mütləq onun müəllifinin fərdi özünəməxsusluğu ilə birlikdə təhlil süzgəcindən keçirilir. Tehran haqqında söz açdığı yazıçının fərdi üslubunu “kəşf etməyi” ədəbi tənqidin ən mühüm vəzifələrindən biri hesab edir. Onun araşdırma obyektivi olan yazıçı, yaxud bədii əsər özünəməxsus fərdi siması, fərqli mahiyyəti əsasında elmi-nəzəri cəhətdən dəyərləndirilir. Heç tərəddüd etmədən Tehran Əlişanoğlunu Azərbaycan bədii nəsrinin üslubu özünəməxsusluğunun, üslub zənginliyinin mahir bələdçisi adlandırmaq olar. Tehran haqqında söz açdığı yazıçının və onun bədii əsərlərinin daxili dünyasını aydın şəkildə görür və fərqli bucaqdan oxucuya təqdim edir. Onun elmi əsərlərində fərdi özünəməxsusluq yazıçının dili və üslubu, təhkiyəsi, təsvir vasitələri, bədii forma müxtəlifliyi ilə müəyyən olunur. Tənqidçinin əsərləri həsr olunduğu yazıçının obyektiv bədii tərcümeyi-halı təsiri bağışlayır. Bu yolla o, bərsində söz dediyi, araşdırma apardığı yazıçının sanki obrazını yaradır. Tehran Əlişanoğlunun əsərləri Azərbaycan yazıçılarının fərdi obrazlarının elmi qalereyasıdır. Tehran Əlişanoğlu Azərbaycan yazıçılarının bədii əsərləri haqqında yazılmış çoxcildlik elmi-nəzəri külliyyatın müəllifidir. Məhz bu cür dərin və aydın elmi təhlillə o, Azərbaycan ədəbiyyatının “xəritəsində” hər yazıçının öz yerini müəyyənləşdirməyi bacarmışdır. Bu mənada Tehran Əlişanoğlu ədəbiyyatşünaslıq elminin mahir qrossmeysteridir. O, ədəbiyyatın mövcud vəziyyətinin obyektiv və aydın mənzərəsini yaratmaqla bərabər,

fasiləsiz olaraq yazıb-yaradan və oxunan tənqidçi kimi qəbul olunur. Onun tənqidçilik missiyası ədəbiyyatı, ədəbiyyatşünaslıq elmini, ictimai fikri həmişə irəli aparmağa xidmət edir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının və ədəbiyyatşünaslıq elminin inkişafında Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Tehran Mustafayevin özünəməxsus payı, sanballı xidmətləri vardır. Bu altmış illik mənalı ömrün ən mühüm yekunu, həm də bundan sonrakı daha yetkin və müdrik elmi fəaliyyət dövrünün nikbin başlanğıcıdır. Azərbaycan ədəbi tənqidinin taleyi və inkişafı üçün cavabdeh olan ədəbiyyatşünaslardan biri, bəlkə də birincisi Tehran Mustafayevdir.

Ürəkdən təbrik edir və daha böyük uğurlar arzulayıram.